

A pair of rich red theater curtains with gold tassels, framing a white background.

een reisgids voor de MoraliTijd

Den Spyeghel
der salicheyt van
Elckerlijc

*Een vrije vertaling door
Marlies Bosker*

3^e Grote Rijnlandse Congres
Utrecht
28 oktober 2010

*een reisgids voor de MoraliTijd
een pelgrimstocht over de morele crisis
in de 21ste eeuw*

Den Spyeghel
der salicheyt van
Elckerlijc

*Een vrije vertaling door
Marlies Bosker*

Een reisgids voor de MoraliTijd

Een pelgrimstocht over de morele crisis
tussen ondeugden en deugden
in de 21ste eeuw.

Uitgegeven door Movaeres, 28 oktober 2010
www.movaeres.nl

De proloog

Den spyghel der salicheyt

Toegeschreven aan Petrus Dorlandus (±1500)

Een vrije vertaling van Marlies Bosker, Movaeres (2010)

De oproep van het 3^e Grote Rijnlands Congres is de oproep uit de bekendste **moraliteit**, het toneelspel ‘**Elckerlijc/Everyman**’, afkomstig uit het Nederland van de late middeleeuwen: Het beklag over de verdorvenheid en de oproep zich te verantwoorden over onze levenswijze.

Morele crisis in bedrijven

De moraliteit Elckerlijc is een oud allegorisch ‘toneelspel’ dat bestaat uit meerdere bedrijven. Deze moraliteit van 500 jaar oud, vertelt ons nog steeds het verhaal over onze morele crisis. In onze tijd, waar ons ‘grote toneelspel’ bestaat uit nog grotere bedrijven, kennen wij hetzelfde verval en dezelfde morele crisissen. Tijd om de moraliteit van de Elckerlijc, de spiegel van ieders zaligheid weer eens tevoorschijn te halen.

Op pelgrimstocht

Net als Elckerlijc krijgen wij de opdracht een pelgrimstocht te gaan ondernemen, vergezeld door onze eigen reisgenoten. Elckerlijc koos voor de deugd, de zelfkennis, de schoonheid, de kracht, de wijsheid en de vijf zintuigen. Welke reisgenoten met jou op reis gaan, is aan jou. Doel van onze tocht is om ons eigen geestelijk verval in de materiële welvaart onder ogen te zien en te ontdekken hoe onze eigen deugd zijn weg terug kan vinden.

Een spiegel der zaligheid

In de MoraliTijdsworkshop op het 3^e Grote Rijnlandse Congres maken we opnieuw de pelgrimstocht van Elckerlijc. Een zoektocht naar ons eigen geestelijk verval van onze materiële welvaart en hoe de deugd zijn weg terug kan vinden. Een pelgrimstocht die ons tot bezinning brengt en ons een mooi testament doet achterlaten. Een spiegel van zaligheid voor iedereen.

De reisgids

Mocht je ook de pelgrimstocht van Elckerlijc willen maken, volg dan deze reisgids. Doe je beklag over je verdorvenheden, roep jezelf op ter verantwoording. Geef de deugd weer de nodige ruimte en blij daarbij ondeugend. Besef, deze reisgids is (niet) meer dan een eerste leidraad.

¶ In der heyligen bibelen heisset
gott ein ewiger vater. vñ der ewige
sohn. vñ der ewige heylige geist.
vñ die ewige kirche. vñ die ewige
gloze. vñ die ewige lebenswonne.

[illegible]

Het eerste bedrijf

God almachtig spreekt

De MoraliTijd Elckerlijc begint met God, die op zijn troon gezeten de mensheid bekijkt. Hij ziet dat de mensen nu hun aards bezit als heer erkennen en niet hem. Hij ziet dat de zeven hoofdzonden de plaats in hebben genomen van de zeven deugden. Hij besluit een daad te stellen en roept de Dood bij zich en geeft hem de opdracht om Elckerlijc (Iedereen) op de laatste pelgrimstocht te sturen, die niemand ontloopt. In het eerste bedrijf spreekt God almachtig tot de Dood:

Ik zie boven uit mijn troon
Dat al dat is in een menselijk persoon
Leeft uit vrees, is niet bewust en onbekend
Och, ik zie het volk verblind
In zonde zijn voor zichzelf en God
Op de aardse schatten zijn zij verzot
Het hebben, het is de aardse levensgijn
Wat zij vergeten is mens te zijn

Och hoogmoed, gierigheid en nijd
Och hebzucht, gemak, lust en gulzigheid
Het volk zij met u verbonden
Het gebruiken van de regels van de zonde
De wetten van de aardse macht
Het keert zich meer en meer tegen de hemelse kracht
Met u, de zeven doodzonden als vermogen
Voelt de wereld zich opgetogen

K'ben zeker, met alle hemelse scharen
De zeven deugden die eens machtig waren
Zijn alle verdreven en verjaagd
Want de onnozele heeft mij aangeklaagd
Elckerlijc leeft nu buiten zorgen
Nog wel, want hij ziet geen morgen

Ik zie wel, hoe meer ik het volk spare
Hoe meer het verergert van jare tot jare
En alles tot nog meer erger voert
Daarom wil ik nu, omdat het mij roert,
Rekenschap van Elckerlijc ontvangen gaan
Want laat ik de wereld nog langer bestaan
In deze leven, in deze tijdsgeesten
Het volk zou worden erger als beesten
En de een zou nog de ander eten
Mijn pure geloof, de deugden, dat is al vergeten

Gaat heen tot Elckerlijc en maak hem gereed
Zodat hij zijn aardse verworvenheid vergeet
En zeg hem mijn weg te verstaan
Dat hij een pelgrimstocht moet gaan
Dat niemand er wereld hem mag verbied
En dat hij rekenschap doet aan mij en ziet
Dat hij de wereld om kan keren
Door het volgen van zijn deugden en hun leren
Vraagt Elckerlijc te aanvaarden het deugdelijk lot
Vertrek, dat is mijn gebod

Opdracht 1^e bedrijf

Durf jij op pelgrimstocht met Elckerlijc?
Wil je je eigen morele verval onder ogen zien?

Schilderij van Jeroen Bosch

De zeven zonden

Superbia Avaritia Luxuria Invidia Gula Ira Acedia

Het tweede bedrijf

Rekenschap

Als de Dood bij Elckerlijc komt, zegt hij hem dat God met hem wil afrekenen, omdat hij nu zijn laatste reis gaat maken. Elckerlijc begrijpt hem niet, waarop de Dood uitlegt dat het nu tijd is om de balans op te maken van zijn leven en om God hier rekenschap van te geven.

Opdracht 2^e bedrijf

God heeft Elckerlijc op pelgrimstocht gestuurd om van zijn leven rekenschap te geven, om zijn balans op te maken over zijn verworvenheden en verdorvenheden.

Als jij rekenschap geeft van jouw leven...

- Wat is jouw grootste deugd, jouw grootste verworvenheid?
- Wat is jouw grootste ondeugd, jouw grootste verdorvenheid?
- Wat is het geestelijk verval van jou als mens, van jouw organisatie, van jouw?
- Wat wordt het doel van jouw pelgrimstocht?

De zeven deugden	&	De zeven ondeugden
<i>Verworvenheden</i>		<i>Verdorvenheden</i>
Prudentia		Superbia
Voorzichtigheid - verstandigheid - wijsheid		hoogmoed - hovaardigheid - ijdelheid - trots
Justitia		Avaritia
Rechtvaardigheid - rechtschapenheid		hebzucht - gierigheid
Temperantia		Luxuria
Gematigdheid - zelfbeheersing		onkuisheid - lust - wellust
Fortitudo		Invidia
Moed - sterkte - vasthoudendheid - standvastig		nijd - jaloezie - afgunst
Fides		Gula
Geloof		onmatigheid - gulzigheid - vraatzucht
Spes		Ira
Hoop		woede - toorn - wraak - gramschap
Caritas		Acedia
naasteliefde/liefde		gemakzucht - traagheid - luiheid - vadsigheid

hard werken
 vernieuwend
 carrière maken
 snel
 status
 hoge functie
 gezelligheid
 feesten
 zuinigheid
 vertrouwen
 willen hebben
 familie
 moed
 succes hebben
 rustig
 rechtvaardig
 sporten
 innoveren
 veel verdienen
 luxe auto
 i-pad
 broederschap
 verbondenheid
 vlijt
 winnen
 co-creaties
 geld uitgeven
 verantwoordelijkheid
 je best doen
 gemak
 sexy
 trots
 moe
 vermaak

luxe
 voorzichtig
 wijsheid
 wellust
 conflicten
 aardig
 sturen
 regels
 zelfkennis
 structuur
 protocol
 wereldwijd
 grenzeloos
 carrière
 scheiding
 ambacht
 intelligentie
 geweld
 maakbaarheid
 eigen mensen
 aandacht
 liever lui
 koppig
 geloof
 zelfbewustzijn
 menselijkheid
 groter huis
 presteren
 veel kennis
 vriendschap
 pret
 ijdel
 belangrijk
 lef

Het derde bedrijf

De reisgenoten

Elckerlijc probeert nog onder zijn pelgrimstocht uit te komen door de Dood om te kopen, maar deze is onverbiddelijk. Het enige wat de Dood hem toestaat, is dat Elckerlijc iemand mee mag nemen op deze laatste reis.

Opdracht 3^e bedrijf

Ook wij kennen onze reisgenoten. Zuinigheid en vlijt zijn oude calvinistische reisgenoten. Voor onze nieuwe reisgenoten van tempo en resultaat nemen we ook vaak luxe en gemak mee.

Soms zijn reisgenoten meer aanwezig, soms minder. Soms zijn ze trouw, soms hardnekkig, soms afwezig. We gaan kennismaking met ieders reisgenoten.

- Wie zijn jouw reisgenoten op jouw pelgrimstocht?
- Wie vallen af tijdens je tocht?
- Welke reisgenoten gaan je tot het laatst toe vergezellen?

*Elckerlijc vraagt als eerste aan **Gheselschap** (zijn vriendenkring) of deze hem wil begeleiden. In eerste instantie belooft Gheselschap met veel mooie woorden dat het met Elckerlijc mee zal gaan, totdat blijkt dat ze niet naar een feest gaan, maar dat Elckerlijc zijn Dood tegemoet gaat. Hierop haakt Gheselschap af.*

*Zeer teleurgesteld besluit Elckerlijc om zijn Vrienden ende **Maghe** (familie) te vragen. In eerste instantie zeggen zij dat bloedverwanten elkaar moeten helpen, totdat ook zij het werkelijke doel horen en ook besluiten om niet mee te gaan.*

*Elckerlijc besluit nu **Tgoet** (zijn bezit) mee te vragen. Tgoet antwoord hem dat hij wel*

mee wil, maar dat dit zijn problemen alleen maar zal vergroten. Een van de redenen dat Elckerlijc rekenschap af moet leggen, is omdat hij teveel aan zijn bezit hecht en dat zal God ook zo beoordelen. Als hij een deel van zijn bezit had kunnen afstaan aan armen, was zijn nood nu niet zo hoog geweest.

*Ten einde raad bedenkt hij dat hij **Duecht** (barmhartigheid) mee kan vragen, maar deze schijnt door verwaarlozing erg ziek te zijn. Als Elckerlijc bij Duecht aankomt, verteld deze hem dat hij wel mee wil, maar dat hij hiervoor te ziek is. Duecht adviseert Elckerlijc om naar zijn zuster Kennisse (zelfkennis) te gaan en dat deze Elckerlijc voor zal bereiden op de laatste zware reis.*

De reisgenoten van Elckerlijc

De schoonheid

Schoonheid is een kwaliteit of beleving dat de ervaring van genoeg, bevestiging, betekenis of goedheid veroorzaakt. De subjectieve ervaring van 'schoonheid' betreft dikwijls de interpretatie van een bepaalde entiteit als in evenwicht en harmonie met de natuur zijnde. Schoonheid is vergankelijk.

De levenskracht (prana)

Levenskrachten die uit de kosmos naar de aarde vloeien. Het is het tegenovergestelde van de zwaartekracht die door de aarde wordt uitgeoefend. Levenskrachten stromen naar de aarde, worden hier opgevangen in mineralen of gesteenten en via de bodem doorgegeven. Om goed contact te maken met onze levenskracht moeten we wortelen in de aarde. Met de dood verdwijnt onze levenskracht.

De vijf zintuigen

Onze zintuigen stellen ons in staat om waar te nemen. Niet alles wat we zien, horen, voelen, ruiken of proeven wordt voor waar aangenomen. Waarnemingen zijn interpretaties van de buitenwereld. Eerdere ervaringen en waarden vervormen onze interpretaties van de werkelijkheid. Ze belemmeren het objectief waarnemen. Met de dood verdwijnen de interpretaties en kunnen we eindelijk vrij waarnemen.

De wijsheid

Wijsheid is de kunst van juist oordelen en handelen in alle levensomstandigheden. Wijze mensen hebben genoten en geleden, keuzes gemaakt, gehandeld en de verantwoordelijkheid voor hun daden aanvaard. Zij zijn ondanks ondervonden tegenslagen gelukkig, dankbaar, vriendelijk en worden niet (meer) geplaagd door onvervulde verlangens, hebben een zuiver geweten en de meesten zijn niet bang voor de dood.

De zelfkennis

Op het Orakel van Delphi stond de spreuk: Gnothi seauton, wat betekent: Ken uzelf. Het is nog steeds één van de bekendste filosofische aforismen. Het houdt in dat voor het verwerven van ware kennis eerst zelfkennis dient verworven te worden.

De deugd

Aristoteles: De deugd is een houding die ons in staat stelt ons handelingen voor te nemen, en die het midden houdt in relatie tot ons, een midden zoals dat bepaald is door een overleg en wel zoals een verstandig mens het zou bepalen. De zeven deugden: wijsheid, rechtvaardigheid, gematigdheid, moed, geloof, hoop en liefde.

Het vierde bedrijf

De eigen pelgrimstocht

Boetedoening en berouw

Kennisse besluit nu om met Elckerlijc naar vrouw Biechte te gaan. Biechte vertelt Elckerlijc nu dat hem een kleinood is toegewezen, nl. Penitencie (boetedoening). Hierna ondergaat Elckerlijc de boetedoening onder het uitspreken van gebeden. Op een gegeven moment komt Duecht geheel genezen bij Elckerlijc. Hij verklaart dat hij is genezen door de boetedoening en hem verder op zijn tocht zal vergezellen. Hierop laat Kennisse Elckerlijc het kleed van berouwen aantrekken, om God te behagen.

Nieuwe reisgenoten

Duecht zegt hem vervolgens dat hij ook aan Vroetschap (wijsheid), Cracht (kracht) en Scoonheit (schoonheid) moet vragen om hem te begeleiden, waarop Kennisse hem adviseert om ook de vijf Sinnen (gehoor, zicht, smaak, reuk en tastzin) mee te vragen. Iedereen belooft nu om met Elckerlijc op pad te gaan.

Opdracht 4^e bedrijf

Een pelgrimstocht brengt mensen bij zichzelf terug. Elckerlijc trof zijn eigen verworvenheden en verdorvenheden. Zijn reisgenoten haakten af of waren niet bij krachte. Door boetedoening en verantwoording af te leggen, kreeg hij nieuwe reisgenoten die hem naar het einde vergezelde.

Schrijf je eigen pelgrimstocht, die van jouw bedrijf, jouw ... Vertel wat jij daarbij tegenkomt aan:

- eigen verworvenheid en verdorvenheid
- boetedoening en rekenschap (Hoe doe jij dat?)
- nieuwe reisgenoten die je vergezellen tot het eind

Jakobsschelp

Pelgrims op weg naar Santiago de Compostela zijn vandaag de dag doorgaans herkenbaar aan de Jakobsschelp.

Schelpen hebben iets mysterieus: ze 'ruisen' en ze zijn afkomstig uit de verborgen diepten van de zee.

Schelpen verwijzen naar de geheimzinnige krachten van het water:

nu eens zijn die heilzaam, geneeskrachtig en levenschenkend.

Dan weer is de kracht van het water verwoestend en levensbedreigend.

De Jakobsschelp neem je mee als een amulet,

als een testament van jouw pelgrimstocht.

Het vijfde bedrijf **Het testament**

Het testament

Voordat ze op pad gaan, maakt Elckerlijc zijn testament en schenkt de helft van zijn vermogen aan de armen, terwijl de andere helft het verplichte bedrag voor zijn familie is. Eerst gaat de reis naar een priester voor het Sacrament en het Oliesel.

Het eindpunt

Vlak bij de Dood, het eindpunt aangekomen besluit Schoonheit niet mee te gaan en gaat er vandoor. Schoonheit bederft immers. Even later besluit ook Cracht het bijltje er bij neer te gooien en vertrekt. Even later vertrekt ook Vroetschap en als laatsten vertrekken ook de vijf Sinnen, zodat Elckerlijc alleen achterblijft met Duecht en Kennisse, totdat een engel Elckerlijc komt halen.

Opdracht 5^e bedrijf

Jouw testament is dat wat je achterlaat.

Enkele van reisgenoten gaan met je mee, voorbij jouw reisdoel.

Wie van jouw reisgenoten gaat jou vergezellen voorbij jouw reisdoel?

Wie worden jouw amulet?

Pak een jakobsschelp en schrijf er de naam van jouw trouwste reisgenoot in.

Neem je schelp mee en hang hem aan de bagage die je meeneemt in je dagelijks werk.

De schelp als amulet, als spiegel van jouw zaligheid.

Epiloog

De moraal van het verhaal

Stop met het beklagen van al onze verdorvenheden. Stop met het bejuichen om al onze verworvenheden. Hoor de oproep van het 3^e Grote Rijnlandse Congres om ons te verantwoorden over onze levenswijze. Overwin het materiële verval. Ontmoet je reisgenoten: de schoonheid, de levenskracht, de wijsheid, de zintuigen, de zelfkennis en de deugd. Onderneem je eigen pelgrimstocht en laat de deugd opnieuw zegevieren.

Pak de spiegel van ieders zaligheid. Pak hem in alle bedrijven van ons grotere toneelstuk. Beleef de tocht van Elckerlijc. Leef de MoraliTijd. En blijf ondeugend. Dat houdt de deugd wakker.

Marlies Bosker
Creërende spelbreker bij Movaeres

Onze inspiratie

Voor deze reisgids hebben we ons laten inspireren door het woord 'moraliteit'. Al zoekende kwam Elckerlijc op ons pad. Elckerlijc heeft ons bij de hand genomen en de weg gewezen naar de volgende sites en documenten.

- Wikipedia, diverse pagina's (moraliteit, Elckerlijc, deugden en ondeugden)
- Elckerlijc, toegeschreven aan Petrus Dorlandus, volledige tekst, geen uitgever bekend
- Elckerlijc, vertaald door Willem Wilmink, Prometheus, 1998, isbn 90 351 1837 5
- Afbeeldingen Elckerlijc

